

Marcin Majewski, Paweł Biedziak, *Tora. Rozmowa o pierwszych pięciu księgach Biblii*, Wydawnictwo Vocatio, Warszawa 2022, ss. 165.

W 2022 r. w Warszawie nakładem Wydawnictwa Vocatio, ukazała się książka dra hab. Marcina Majewskiego oraz Pawła Biedziaka: *Tora. Rozmowa o pierwszych pięciu księgach Biblii*. Trzon publikacji stanowi sześć części: *Wstęp do pięciu ksiąg Tory* (s. 15–26), *Bereszit – Księga Rodzaju* (s. 27–54), *Szemat – Księga Wýjścia* (s. 55–78), *Wajikra – Księga Kapłańska* (s. 79–110), *Bemindbar – Księga Liczb* (s. 111–138) oraz *Dewarim – Księga Powtózonego Prawa* (s. 139–165). Warto jeszcze wspomnieć, że otwiera ją *Chronologia biblijna* (s. 7–12), zawierająca najbardziej kluczowe daty z historii biblijnej i krótkie *Wprowadzenie* (s. 13–14).

We *Wstępie do pięciu ksiąg Tory* (s. 15–26) teolodzy przypomnieli m.in., że Biblia Hebrajska (hebr. תנ"ך – Tanach) składa się z trzech zbiorów: Prawa (hebr. תורה – Tora^a), Proroków (hebr. נביאים – Newi'im) i Pism (hebr. כתובים – Ketuwim). Koncentrując się na pierwszym z nich, na Torze (= Prawo = Pięcioksiąg Mojżesza), podkreślili, iż zanim ona powstała, przeszła długą drogę: od tradycji ustnej, przez wstępne spisanie aż po ostateczną redakcję. Wspomnieli przy tym, że jej tradycja ustna sięga czasów Abrahama (XVIII w. przed Chr.), wstępne spisanie najstarszych jej fragmentów – X w. przed Chrystusem, a ostateczna redakcja – V w. przed Chrystusem. Nadto dodali, że powstała ona, opierając się na kilku źródłach. Można sprecyzować, że powstała, opierając się na czterech tradycjach: jahwistycznej (J), elohistycznej (E), deuteronomicznej (D) i kapłańskiej (P). Warto przypomnieć, że tradycja jahwistyczna (J) powstała w X w. przed Chrystusem, w Państwie Południowym (= Juda), a jej autorzy oznaczali Boga tetragramem יהוה (IHWH), z kolei elohistyczna (E) – w VIII w. przed Chrystusem, w Państwie Północnym (= Izrael), a jej twórcy określali Boga terminem אֱלֹהִים (Elohim), dalej, deuteronomiczna (D) – w VII w. przed Chrystusem, w Judzie, a jej inicjatorzy mocno akcentowali centralizację kultu, i wreszcie tradycja kapłańska (P) – w V w. przed Chrystusem, w Judzie, a jej zwolennicy eksponowali rolę kapłanów w życiu Izraela. Autorzy przypomnieli jeszcze, że na kartach Tory pojawia się wiele różnych rodzajów literackich, m.in.: opowiadania etiologiczne, legendy, sagi, genealogie i wykazy.

Bereszit – Księga Rodzaju (s. 27–54) to tytuł następnej części książki. Prezentując *Księgę Rodzaju* (hebr. בְּרֵאשִׁית – Be-reszit; grec. Γένεσις – Genesis; łac. Liber Genesis), teolodzy przypomnieli m.in., że oryginalny, hebrajski tytuł tej księgi swoją nazwę zawdzięcza pierwszemu, otwierającemu ją słowu: בְּרֵאשִׁית (Bereszit = „Na początku”; Rdz 1, 1). Przypomnieli również, że dzieli się ona na dwie niesymetryczne części: „Prehistorię biblijną” (Rdz 1, 1–11, 26) oraz „Dzieje rodziny Abrahama” (Rdz 11, 27–50, 26). Omawiając pierwszą z nich, wspomnieli, że jest ona zbiorem opowiadań najczęściej o charakterze etiologicznym, w których to opowiadaniach został opisany początek świata, człowieka i grzechu. Bardzo mocno wyakcentowali przy tym, że występujący w tych zapisach: Adam, Ewa, Kain, Abel, [...] Noe czy budowniczo wieży Babel – to tylko postaci literackie, to ludzie, którzy historycznie nigdy nie istnieli (Rdz 1, 1–11, 26). Przedstawiając zaś „Dzieje rodziny Abrahama” (Rdz 11, 27–50, 26), teolodzy bardzo mocno podkreślili, iż Abram (XVIII w. przed Chr.) to pierwsza historyczna postać Biblii, to człowiek „z krwi i kości” (Rdz 12, 1). Przypomnieli, że był on ojcem: Izmaela – którego urodziła mu niewolnica Hagar (Rdz 16, 15), Izaaka – którego wydała na świat Sara, pierwsza żona Abrahama (Rdz 21, 2–3), oraz Zimrana, Jokszana, Medana, Midiana, Jiszbaka

i Szuacha, których urodziła mu jego druga żona, Ketura (Rdz 25, 1–2). Wspomnieli również, że miał on dwóch wnuków: Jakuba i Ezawa – potomków Izaaka i Rebeki (Rdz 25, 19–28) oraz dwunastu prawnuków (byli to: Ruben, Symeon, Lewi, Juda, Issachar, Zabulon, Gad, Aser, Neftali, Dan, Józef i Benjamin), których obok Diny urodziły Jakubowi dwie jego żony: Lea i Rachela oraz dwie „nałożnice”: Zilpa i Bilha (Rdz 35, 23–26). Oczywiście autorzy przypomnieli, iż właśnie dwunastu synów Jakuba dało początek ludowi Bożemu Starego Przymierza. Mocno podkreślili także, że najważniejszym przesłaniem Księgi Rodzaju jest prawda, że Bóg jest Stworzycielem, cały zaś świat zarówno materialny, jak i niematerialny, to tylko Jego stworzenia. Zakcentowali także, że wszystko, co On stworzył, pierwotnie było dobre (Rdz 1, 25), a nawet bardzo dobre (Rdz 1, 31) i wreszcie, że zło nie jest Jego dziełem, lecz rezultatem złe spożytkowanej wolności, najpierw aniołów, potem ludzi (Rdz 3, 1–24).

Kolejny fragment książki (s. 55–78) został poświęcony Księdze Wyjścia (hebr. שמות Szemot; grec. Εξοδος – Exodus; łac. Liber Exodus). Bibliści przypomnieli w nim m.in., że oryginalny, hebrajski tytuł tej książki swoją nazwę zawdzięcza drugiemu słowu, rozpoczynającego ją wersetu: שמות (Szemot = „Imiona”; Wj 1, 1). Nadto dodali, że składa się ona z dwóch części: perykopy opowiadającej o wydarzeniach poprzedzających wyjście Izraelitów z Egiptu w XIII w. przed Chrystusem (Wj 1–15) oraz passusu opisującego ten exodus (Wj 16–40). Opisując pierwszą część (Wj 1–15), autorzy podkreślili m.in., że to właśnie w niej po raz pierwszy pojawia imię Boże: אֱהְיֶה אֲשֶׁר אֶהְיֶה (Ehje aszer ehje = JESTEM, który JESTEM, Wj 3, 14), którym to imieniem Jahwe przedstawił się Mojżeszowi (XIII w. przed Chr.), głównemu bohaterowi Księgi Wyjścia, gdy powoływał go na przywódcę Izraelitów i zlecał mu zadanie wyprowadzenia ich z Egiptu. Oczywiście Marcin Majewski i Paweł Biedziak streścili zmagania Mojżesza i jego brata Aarona z faraonem Ramzesem II, który nie zgadzał się, by Izraelici opuścili jego kraj. Wspomnieli więc o dziesięciu plagach egipskich (krew, żaby, komary, muchy, pomór bydła, pryszczce, grad, szarańcza, ciemności, śmierć pierworodnych, Wj 7–11) oraz o święcie Paschy (Wj 12), po którym nastąpiło ostateczne wyjście z niewoli. Z kolei, streszczając drugą część Księgi Wyjścia (Wj 16–40), wspomnieli, że Żydzi opuszczając Egipt, przeszli przez Morze Sitowia, że przebywali na pustyni około czterdziestu lat, że podczas tego pobytu zawarli z Bogiem przymierze (Wj 24, 1–11; 34, 1–35), i że otrzymali od Niego Dekalog (Wj 20, 1–17), który niestety wielokrotnie łamali. W rozdziale tym teolodzy uwypuklili, że jak bez interwencji Boga w XVIII w. przed Chrystusem naród wybrany nigdy by nie powstał, tak bez Jego interwencji w XIII w. przed Chrystusem lud ten nigdy by nie wyzwoleł się z niewoli egipskiej.

Czwartą część książki zatytułowano *Wajikra – Księga Kapłańska* (s. 79–110). Czytelnik dowie się z niej m.in., że Księga Kapłańska (hebr. וַיִּקְרָא – Wa-jikra; grec. Λευιτικόν – Leuitikon; łac. *Liber Leviticus*) swoją oryginalną, hebrajską nazwę zawdzięcza pierwszemu słowu, które ją rozpoczyna: וַיִּקְרָא (Wa-jikra = „I zawołał”; Kpł 1, 1). Dowie się również, że składa się ona z pięciu części, w których autorzy biblijni odnotowali siedem mów Boga. Pierwsze cztery mowy dotyczą: składania ofiar (Kpł 1, 1–7, 38), wyswięcania kapłanów (Kpł 8, 1–10, 20), czystości i nieczystości (Kpł 11, 1–15, 33) oraz Dnia Przebłagania (hebr. יוֹם כִּפּוּרִים – Jom Kippur; Kpł 16, 1–34). Trzy pozostałe zaś – kapłanów, świąt, dziesięcin i życia społecznego (Kpł 17, 1–27, 34). Dowie się także, że głównym przesłaniem księgi jest prawda, że tylko Jahwe jest Święty (hebr. קָדוֹשׁ – Qadosz), Izraelici zaś – wszyscy razem i każdy z osobna – mogą być świętymi, pod warunkiem, że uświęcą się, przestrzegając Bożych przykazań.

W przedostatniej części książki (s. 111–138) autorzy przedstawili Księgę Liczb (hebr. בְּמִדְבָּר – Be-midbar; grec. Αριθμοί – Arithmoi; łac. Liber Numeri). Przypomnieli m.in., że jej oryginalna, hebrajska nazwa swoje brzmienie zawdzięcza czwartemu słowu, pochodzącemu z jej pierwszego wersetu: בְּמִדְבָּר (Be-midbar = „Na pustyni”; Lb 1, 1). Wspomnieli również, że składa się ona z trzech części, z których pierwsza – opisuje wstępny, dziewiętnastodniowy okres, jaki Izraelici spędzili na Synaju zaraz po opuszczeniu Egiptu (Lb 1, 1–10, 10), druga – ich trzydziestoosmioletni pobyt na pustyni (Lb 10, 11–22, 1) i wreszcie trzecia – ich pięciomiesięczny pobyt na stepach Moabu, tuż przed ich wejściem do Ziemi Obiecanej (Lb 22, 2–36, 13). Bibliści mocno zaakcentowali przy tym, że głównym przesłaniem księgi jest prawda, że Izrael jest ludem teokratycznym, że bez Jahwe nie mógłby on istnieć. Nadto przypomnieli, że na kartach Księgi Liczb pojawia się bardzo wiele podgatunków literackich, m.in.: prorocтва, pieśni, legendy i spisy ludności.

Dewarim – Księga Powtórzonego Prawa (s. 139–165) to tytuł ostatniej części książki.

Prezentując *Księgę Powtórzonego Prawa* (hebr. **אֵלֶּה הַדְּבָרִים** – Elle haddewarim; grec. Δευτερονόμιον – Deuteronomion; łac. Liber Deuteronomium), autorzy wspomnieli m.in., że jej oryginalny, hebrajski tytuł **אֵלֶּה הַדְּבָרִים** (Elle haddewarim) oznacza „Oto słowa” i swoje brzmienie zawdzięcza pierwszym dwóm słowom, jej pierwszego stychu (Pwt 1, 1). Przypomnieli również, że księga ta powstała według tradycji deuteronomicznej (D). Dodali przy tym, że jej najstarszym passusem jest perykopa Pwt 12, 1–26, 19, którą w V w. przed Chrystusem ostateczni redaktorzy Pięcioksięgu opracowali na nowo i rozbudowali o nowe zapisy i w efekcie *Księga Powtórzonego Prawa* przybrała znaną nam dziś postać (34 rozdziały). Teolodzy podkreślili również, że w księdze tej nie ma żadnej akcji, że jest ona głównie zbiorem przepisów: nakazów i zakazów, zawartych m.in. w Dekalogu (Pwt 5, 6–20). Oczywiście zaakcentowali także, że głównym przesłaniem zwoju jest prawda, że jak bez pomocy Bożej Izraelici nigdy by nie uwolnili się z niewoli egipskiej, tak i bez Jego wsparcia, nigdy by nie zdobyli Ziemi Obiecanej.

Konkludując, należy stwierdzić, że książka: *Tora. Rozmowa o pierwszych pięciu księgach Biblii*, to bardzo wartościowa i interesująca publikacja, to doskonała mini introdukcja biblijna do Pięcioksięgu; jej zaś autorzy – Marcin Majewski i Paweł Biedziak – to nietuzinkowi znawcy Pisma Świętego, świetnie władający piórem i potrafią w prosty sposób pisać o zawilosciach Biblii i biblistyki. Nie pozostaje już nic innego jak tylko zachęcić do lektury ich dzieła.

dr Jarosław Ćwikła

Prymasowski Instytut Kultury Chrześcijańskiej w Bydgoszczy

Nota o Autorze

Jarosław ĆWIKŁA – dr teologii biblijnej z przygotowaniem pedagogicznym, wykładowca biblistyki, egzaminator podczas egzaminu EX UNIVERSA THEOLOGIA, promotor i recenzent prac magisterskich, autor artykułów naukowych i recenzji książek, absolwent Prymasowskiego Instytutu Kultury Chrześcijańskiej w Bydgoszczy (1989–1994) oraz Podyplomowych Studiów Teologicznych na WT UAM w Poznaniu (1997–2001) i Podyplomowych Studiów Pedagogicznych dla Teologów także na WT UAM w Poznaniu (2004–2005). Od 2013 r. należy do Stowarzyszenia Biblistów Polskich.

ORCID: 0000-0002-4325-1462

Kontakt e-mail: drjaroslaw.cwikla@gmail.com